

Đuro Sušnjić

CVETOV I TLA

Ogledi o ulogama ideja u životu

NIRO MLADOST, Beograd, 1982.

Temeljno pitanje koje se postavlja sa Đurom Sušnjićem i njegovom knjigom *Cvetovi i tla* jest pitanje o granicama upliva ličnog i literaturnog u jednom znanstvenom istraživanju. Knjiga je, naime, toliko protkana elementima ličnog i pokušajima lijepa stila da se sadržajna pitanja Sušnjićeve sociologije ideja nužno prenose u drugi plan. Reći tako da rečenica klizi, da teče, i dokazati da iza nje stoji jedan humanum — čini se da je to autoru ipak važnije od samog materijala kojim se studija treba baviti.

Riječ je o ličnoj knjizi, djelu koje je djelomično pisano i kao ispovijed, s izuzetno naglašenim patosom. Nesumnjivo je da je riječ o autoru koji živi svaku svoju formulaciju, odboluje svaki citat. Budući da i napise o svojim radovima doživljava lično (o čemu svjedoči uvod), tim stroži mora biti odabir formulacija. Ukažimo prije svega na načine kojima autor unosi te elemente ličnog u svoje znanstvene ogledne.

Od prvog naslova u kojem se kaže: »Nisam ono što vi kažete da jesam« i prve rečenice u kojoj se autor deklarira: »Ja sam predstavnik ponižene misli, a ponižena je svaka misao koja nije zvanična«, preko bizarnih razmišljanja o tome da li će njegove knjige umrijeti prije njega, te holivudsko-srednepateljskih pomirenja sa sudbinom koja će autorovo ime baciti u zaborav, Sušnjić, ide do doista neočekivanih formulacija (bar u znanstvenom djelu), kao npr.: »Ne očekujem da mi se ljudi dive«, ili »Grđno se varate ako mislite da

560 Izlog knjiga

o sebi imam loše mišljenje... Izvučene iz svog konteksta Sušnjićeve patetične rečenice liče na paranoično tvrdoglavljenje pjesnički vudrenog adolescenta: »Ne plašim se bogova, mene još niko nije vidio na koljenima, i neće! Ne bojim se reći istinu. Ja redovni profesor istine!«

Sasvim je sigurno, kao i u sličnim slučajevima, da je riječ o autentičnom doživljaju zapreka koje u ime društva počinju »strukture« ili pak same osobe znaju nametnuti. Pitanje je međutim jesu li žuč, ili patetika, vremenu, situaciji i ljudima odgovarajući načini. Da li se na sasvim moderan proizvod, političanske i ideološke igre može i treba odgovarati častoljubljem i patetikom srednjovjekovnog viteza?

I mada u predgovoru kaže: »Ne kažem da sam slobodan od svake sujete, ali veravam čitaoca da sam daleko od svakog isticanja sebe bez dobrih razloga«, teško se oseti utisku da to autor radi na tako grub način da proizvodi sasvim suprotan efekat. Sušnjić istina daje objašnjenje na kraju predgovora (slično kao u »Ribarima...«) o prečestom korišćenju prvog lica jednine lične zamjenice JA, ali to su samo površinski kopovi, nježno intrigiranje; nedostatak se određuje vrlinom, ukazivanje na nenaglašavanje ličnog pretvara se u još jedno naglašavanje. Kao autor za sebe vezuje formulacije »pobunjeni anđeo... «redovni profesor istine... «svetlo vašoj tami... «javni tumač... «vox populi... itd. i tome slično, onda formalna analiza s kraja predgovora o rabljenju prvog lica može zadovoljiti samo površnog čitača, neupućenog u mišljenje i literaturu. Pa kad smo već kod literature, pogledajmo drugi aspekt u početku postavljenog pitanja. Riječ je o Sušnjićevoj pokušaju lijepa stila, njegovu literariziranju znanosti.

U svojoj pjesmi u prozi »Gubitak oreola« Baudelaire se, uvodeći pjesnika u zadnji klošarsko-birtijski čumaz, zajedno s njim radije što će oreol njegova junaka, izgubljen u vrevi nekog pariškog bulevara, pronaći kakav loš pjesnik i staviti ga na glavu »bez srama i stida«.

Teza koju zastupamo u ovom kritičkom prikazu nove Sušnjićeve knjige, a

koja se odnosi na autorovu umjetnost znanja riječi, glasi: Riječ je o autoru nesumnjive pismenosti, koji, međutim, megalomanski umijeće sлагanja sopstvenih rečeničnih sintagmi proglašava umjetnošću.

Na šesnaestoj stranici Đuro Sušnjić objašnjava: »Kao naučnik svet posmatram, kao UMETNIK (potcrtao S. A.) ga stvaram svojom rečju, i to je onaj sretni višak što bdi nad realnošću kao njena lepša i bolja mogućnost.« Ili, nešto ranije: »Gde prestaje nauka, počinje (a. s.) umetnost. Kroz moje reči protiče život i duša, jer su reči izlivenne iz života i duše« (str. 16).

Nije naravno riječ samo o eventualnoj umjetnosti Đure Sušnjića. Pitanje vodi principijelno: Koliko, makar to bio i pokušaj, način kazivanja koji pretendira na umjetnost može imati opravdanje u znanosti. Ili, drugim riječima: Koliko se pozitivizam jedne znanosti dokida lijepim stilom?

Nazvati umjetnošću pismenost — to je doista velika hrabrost. Čini se ipak još većom nepromišljenošću kakav »oblačić toplog ljudskog sna« ili »sretni višak što bdi nad realnošću« suprotstaviti postvarenom govoru, odnosno realitetu kakav se pokazuje znanstvenom istraživanju. Pozitivizmu se tako suprotstavljaju proizvodnost, jezički ugladna, moralnim patosom začinjena, ali u osnovi jalova u otvaranju novih modusa.

Polazeći od upitnosti objektivne sinteze znanja, sociologija saznanja produkuje pojam ideologije, ukazuje na partikularnost i društvenu uvjetovanost ustrojstva svakog mišljenja, otvarajući nove i produktivne prostore mišljenja. Sociologiju saznanja Đuro Sušnjić pretvara u sociologiju ideja i vjerovanja, želeći saznajni aspekt sociološkog mišljenja proširiti i na mitičko, religijsko, ideološko i umjetničko (30). Ti »nesaznajni« aspekti ljudskog bivstvovanja kao što su pojam, pretpostavka, hipoteza, zakon, učenje, vjerovanje, ideal, pogled na svijet, simbol (31), pokrivaju se riječju ideja. Pri tom je upitno koliko je legitimno, a i potrebno mijenjati ime naučne discipline, ako se ima u vidu da su i mit i umjetnost i religija i ideologija predmet znanja, i da hipoteza, zakon, ideal... ne predstavljaju nove sadržaje mišljenja.

Izlog knjiga 561

u svoje ime, javni tumač koji smatra da nema prava govoriti ni u čije ime. Možda je takva akrobacija mišljenja i moguća, ali vjerovatno jedino u nekoj polupjesničkoj magli u kojoj se logičnost nadomješta iskrenim htijenjem, a jasnoća suda energičnošću iskaza.

Na 101. stranici Đuro Sušnjić veli: »Iz ličnog iskustva znam da ima takvih trenutaka kada sam potpuno sam, napušten od svih, BEZ ICEGA IZVAN MENE ILI U MENE za šta bi(h) se uhvatio i na šta bi(h) se oslonio, i, baš tada, O BOŽE, baš tada, iako toga nikad nisam bio svestan, bio sam potpuno slobodan... da pođem za ONIM UNUTRAŠNIM GLASOM koji me poziva u još neiskušane prostore života.« (Sve potcrtao i h dodao S. A.) Navodimo ove rečenice kao još jednu ilustraciju toga da pokušaj lijepa stila, koji u Sušnjića često koketira s otrcanim izričajima, općim mjestima, blagolagoljivošću — da takav pokušaj lako odvođi u alogičnost i besmislenost. Naimo, vjerovatno je da Đuro Sušnjić nije mislio na oslonac u smislu materijalnog oslonjača ili čega tomu sličnog. Ako je to tako, onda je unutarnji glas zapravo i te kakav oslonac. Ako je pak unutarnji glas oslonac, onda čovjek nije prazan. Ako je ipak prazan, otkud mu unutarnji glas?

I što se tada zbiva? Sociolog ideja, poradi lijepa stila kojim će dokinuti pozitivizam znanosti i jednodimenzionalno ustrojstvo realiteta, obraća se bogu (retoričkim vokativom), ovaj put ne kao sociolog religije nego kao beletristički prikupljač svakodnevnih jadicokvi, da mu da naslutiti da je otkudac s njegove strane (jer on toga nikad nije bio svjestan) došao nekakav unutarnji glas (koji uopće ne bi trebao biti beletristički jer ga čovjek počinje slijediti u životu), da je, dakle, od njega došao glas koji ga je učinio slobodnim. Put iz sociologije ideja, preko sociologije religije i »beletrističarstva«, vodi očito katkad i u jeftinu mistiku.

Privedimo kraju. Đuro Sušnjić, dakle, napisao je knjigu s dosta općih mjesta (stilskih i misaonih), pišući na način koji je knjigu učinio čitljivijom, ali ne i razumljivijom. Uz ljubomorno ponavljanje različitih varijacija odgovora na postavljene probleme, potcrtaćemo i navo-

No poseban i najveći problem predstavlja Sušnjićevo shvaćanje pojma IDEJA. Stavljajući pod pojam ideje sve što dodiruje područje duhovnog, autor se doveo u situaciju da, govoreći o idejama, mistificira jednu disciplinu koja je izvorno shvaćena upravo kao demistifikacija mišljenja. Zato što je konkretne i posebne probleme sociologije znanja sveo pod propitivanje entiteta ideje, autor je izgubio čar manhajmovske sociologije znanja, sačinivši sociologiju ideja kao platonizirano Manheimovo učenje. Kao ilustraciju ovog obrata, gdje se problem pretvara u ideju, a onda umjesto o problemu počinje se govoriti o nekom odjednom živom entitetu, navedimo samo jedno mjesto. Doista je indikativno na koji način Sušnjić tu govori o idejama: »Malo je, dakle, ljudi koji voje ideje« — kaže Sušnjić i nastavlja — »a ideje bez ljubavi ne mogu da istinski žive, kao ni sve drugo u ovom svetu« (str. 154, 155). U istom pasusu, pak, autor govori o »ideji na kojoj počiva rad lokomotive« (155). Tako je autor, pretvorivši razjašnjavanje znanja u govor o entitetu znanja, izumio i lokomotivu na ljubav, što na neki način i ne proturječi autorovu pokušaju donošenja »sretnog viška koji bdi nad realnošću«.

Inače, knjiga je sačinjena od ogleda koji se okupljaju oko dva naslova: »Uloge ideja u životu« i »Ideje i intelektualci«. Zapsi o Sokratu i Lukacsu, kao dodatak, pripadaju zapravo drugoj tematskoj cjelini. Budući da je riječ o ogledima, čini se nemogućim napraviti loše prihvatljiv prikaz njihove problematike. Stoga ćemo, uz već napisano, ukazati na neka problematična ili zanimljiva mjesta, a koja izlaze izvan okvira temeljnih primjedbi.

Na posljednjoj stranici predgovora autor veli: »...ko bi mi dao PRAVO da govorim u ime drugog? Nemam prava da govorim ni u čije ime i zato sam odlučio da govorim samo u svoje ime.« (Da podsjetimo na kontekst, riječ je o objašnjavanju čestog rabljenja lične zamjenice JA.) Na 270. stranici Đuro Sušnjić proturječi: »Uloga kritičkog mislioca ne iscrpljuje se u tome da otkrije ono što većina drugih nije znala. Možda je važnije i za njega i za druge da bude javni tumač njihovih privatnih nevolja drugih ljudi, koji govori samo

562 Izlog knjiga

denje mnoštva citata koje djelu daje izgled svojevrstnog kompendija pameti iskazanog beletristikama. I, još riječ uz naslov: Svaki cvijet bira tlo na kojem će izrasti. Cvijet koji hoće biti iskrom — bira nalvno.